

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੭

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੧੯]

**ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਅਪਣੇ ਬਾਲਕ ਆਪਿ ਰਖਿਅਨੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰਦੇਵ ॥ ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ
ਸਹਜ ਆਨਦ ਭਏ ਪੂਰਨ ਭਈ ਸੇਵ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥
ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੧॥ ਦੋਖ ਹਮਾਰੇ ਬਖਸਿਅਨੁ ਅਪਣੀ ਕਲ
ਧਾਰੀ ॥ ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥੧੬॥੮੦॥**

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ, ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਹੈ। ਜੋ ਮੁਖਵਾਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਪਣੇ ਬਾਲਕ ਆਪਿ ਰਖਿਅਨੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਗੁਰਦੇਵ ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਜੋ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ, ਭਾਵ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਨੇ ਆਪਣੀ ਦਾਤ, ਆਪਣਾ ਬਾਲਕ=ਬੱਚਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਰਖਿਅਨੁ=ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰਨ ਹੈ। ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਬਾਹਝ ਅਰਥ ਜਿਸਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ—ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜੇ ਸਨ, ਵਿਰੋਧਤਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਉਦੋਂ ਦਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਵੇਲੇ ਇਤਨਾ ਈਰਖਾ ਵਿੱਚ ਸੜ-ਬਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਭਰੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਵਿਰੋਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਬਲਕਿ ਅਪਮਾਨ-ਜਨਕ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਵਰਤੇ। ਕ੍ਰੋਧ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਭੀ ਬਹੁਤ ਅਯੋਗ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਲਈ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਸੌਖੀ ਬਾਤ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਲਟ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਸਮਝ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭੀ ਕਰਦੇ ਅਰ ਉਸਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੂੰ ਭਰਾ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਆਰ ਦਿੰਦੇ। ਚਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਰੁੱਤ ਲੰਘੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਮਹਿਲ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਵਸਤਰ ਰੇਸ਼ਮ, ਪਸ਼ਮੀਨੇ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਕੀੜਾ ਲਗਣ ਤੋਂ ਧੁੱਪੇ ਸੁਕਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਕਰਮ ਕੌਰ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਕੌੜੇ-ਫਿਕੇ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਲਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦਾ ਗੁਰੂ ਬਣਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਪਦਾਰਥ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੁੰਦੇ। ਇਹ ਵਾਰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਦਾਸੀ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਅਥਵਾ ਮਾਤਾ ਨੇ ਭੀ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਣ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਜੋ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਸਹਿਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ ਗੁਰਤਾ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ? ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਦੇ ਘਰ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਗੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਹਰਵਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲੇਗਾ। ਤੂੰ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਔਤਰੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਜੋ ਲੰਮਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਥੇ ਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕੇਵਲ ਟੁਕ ਮਾਤਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ

ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਵਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਬੜਾ ਕਲੇਸ਼ ਪਿਆ। ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ 'ਚੋਂ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਔਤਰਾ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਹੁਣ ਦਸ ਤੇਰਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਿਥੇ ਗਿਆ? ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਔਲਾਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਥੇ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਖ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਚਨ ਕਰਕੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਬਾਲਕ ਕਦੇ ਵੀ ਜਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਵਾਰਿਸ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਕਰਮ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ? ਤਾਂ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟਿਲ ਨੀਤੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਦੂ-ਟੂਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਦੁਸ਼ਟ-ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਜੰਤ੍ਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਕਰਾਏ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਵਿਗਾੜ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇੱਕ ਸੋਭੀ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਦਾਈ, ਜੋ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਪਾਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦਾ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਾਈ ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹਿਤਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਅਰ ਦਰੁਸਤ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਦਾ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੀਮਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀਆਂ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਤ ਸਨ। ਦਾਈ ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ ਜਾਣ ਦੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅਸਥਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰ ਲਾ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮਾਤਾ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਕਸਰ ਬਾਲਕ ਢਿਲੇ-ਮੱਠੇ ਹੋ ਹੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਚਾਰ ਦਿਨ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ। ਇਸ ਲਈ ਚਿੰਤਾ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮਾਤਾ ਲਈ ਹੋਣੀ ਇੱਕ ਕੁਦਰਤੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਤੇ ਇਹ ਸੋਭੀ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਦਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਤਾ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬੱਚਾ ਮੇਰਾ ਅਸਥਨ ਚੁੰਘ ਲਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ, ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭੋਲੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਮਾਤਾ ਭਰਮ ਗਈ, ਇਸ ਦਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਮੇਰੇ ਮਗਰ-ਮਗਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਦੁਧ ਚੁੰਘਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਚੱਲ ਕੇ ਆਪ ਆਈ ਹਾਂ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਦਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਸਾਰਿਕ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਲੀ ਹਰਕਤ ਨਾਲ ਦਾਈ ਦੇ ਹੱਥ ਜਾਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ। ਦਾਈ ਨੇ ਕੁੱਛੜ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਸਥਨ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਇੱਕ ਹੱਥ ਗੀਚੀ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਅਸਥਨ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮੂੰਹ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਦੋਂ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਅਸਥਨ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਅਵਤਾਰ ਹੀ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨ ਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਲਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਦਾਈ ਦੀ ਗੁੱਤ ਨੂੰ ਉਸ ਹੱਥ ਦਾ ਲਪੇਟ ਪਾ ਲਿਆ, ਦੂਜੇ ਹੱਥ ਦੇ ਨਾਲ ਅਸਥਨ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਘੁੱਟਿਆ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਤਕ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ, ਜਿਵੇਂ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੂਤਨਾ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੂਤਨਾ ਵਰਗੀ ਦਾਈ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਦੜਮ ਦੇ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ। ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਲਿਪਟੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਦਾਈ ਦੇ ਇੱਕ ਹੱਥ ਗੁੱਤ ਤੇ ਦੂਜਾ ਛਾਤੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਜਿਤ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਪਾਈ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਘਬਰਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ

ਕੇ ਜਦੋਂ ਚੁੱਕਣ ਲਗੇ ਤਾਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਪਕੜੀ ਹੋਈ ਦਾਈ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਛੁਡਾ ਨਾ ਸਕੀ। ਜਲਦੀ ਸੁਨੇਹਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਪਾਸ ਭਿਜਵਾਇਆ। ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚਲੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਮਾਤਾ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੁੰਘਿਆ, ਉਹ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹਿ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ ਦੇ ਅਸਥਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਣਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਦਾਈ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਚੇਤਨਤਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ। ਇਸ ਨੇ ਦਿਬ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਡਰੋ, ਮੈਂ ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਦੀ ਭੇਜੀ, ਆਈ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਬਹਾਨੇ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਵਾਸਤੇ ਵਾਰਤਾ ਪੁੱਛੀ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦੀ ਗਾਥਾ ਕਹਿ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਮੈਂ ਸੱਵਰਗ ਦੀ ਅਪੱਛਰਾ ਸੀ। ਨਿਰਤ ਕਲਾ ਔਰ ਸੰਗੀਤ ਕਲਾ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਨਿਪੁੰਨ ਸੀ, ਤੀਸਰਾ ਮੇਰਾ ਸਰੂਪ ਅਤਿਅੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਹੰਕਾਰ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੇਵ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਜੀ ਆਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਉਥਾਨ ਕਰਮ ਕੀਤਾ, ਭਾਵ ਉਠ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਤੇ ਗੁਣ ਦੇ ਹੰਕਾਰ ਨੇ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਦੀ ਕ੍ਰੋਧੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸਵਰਗ ਪੁਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਮਦਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜੰਮੀ ਜਾ ਅਰ ਮਰੀ ਜਾ ਅਤੇ ਨੀਚ ਕਰਮ ਵਿੱਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੋ। ਇਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਮੈਂ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਚਰਨ ਫੜੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਣਾਗਤ ਆਈ ਜਾਣ ਕੇ ਦਇਆ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਸਰਾਪ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਇਹ ਮਿਟੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਕਲਿਜੁਗ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੋਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਤੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਣ ਪਹੁੰਚਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਸਿੱਧੀ ਸਵਰਗ ਪੁਰੀ ਵਿੱਚ, ਜਿਥੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਆਈ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਜਾਵਾਂਗੀ। ਜੋ ਮੇਰੇ ਅਸਥਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਮੁਖ ਲੱਗਿਐ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੁਲ ਸਮਝ ਕੇ ਮੇਰਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤ ਨੇ ਜੋ ਕਿਹਾ ਸੀ:

ਯਥਾ— ਲੇਹੁ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ॥ ਤਿਨ ਕੇ ਮੁਖਿ ਤੁਮ ਅਸਥਨ ਧਾਰੀ ॥
 ਤੁਮਰੇ ਪ੍ਰਾਨ ਤਬੈ ਵਹੁ ਹਰੈ ॥ ਸਰਾਪ ਕਾਟ ਕਰਿ ਮੁਕਤਿ ਸੁ ਕਰੈ ॥੩੯॥
 ਇਹ ਸੁ ਮੁਕਤਿ ਭਈ ਸੁਨਿ ਮਾਤਾ ॥ ਗਈ ਬੈਕੁੰਠ ਧਰਿ ਸੁੰਦ੍ਰ ਗਾਤਾ ॥
 ਹੋਂ ਅਸਥਨ ਇਨ ਕਾ ਮੁਖਿ ਲਯੋ ॥ ਜਾਨਿ ਮਾਤ ਸਮ ਨਿਜ ਪਦੁ ਦਯੋ ॥੪੦॥

ਸੋ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿ ਦਾਈ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਤਨੀ ਸ਼ਰਧਾ ਆ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਮੇਰੀ ਭੁੱਲ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਣੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਕਰਕੇ ਮੰਨਿਆ।

ਯਥਾ— ਦੋਹਰਾ ॥ ਮਾਤ ਗੰਗਾ ਯੋਂ ਸੁਨਤ ਹੀ ਉਸਤਤਿ ਕੀਨ ਅਪਾਰ ॥
 ਮਮ ਸੁਤ ਕਰਿ ਜਾਨੋ ਪ੍ਰਭੂ ਬਖ਼ਸ਼ੋ ਭੂਲ ਹਮਾਰ ॥੪੧॥
 ਸਵੱਯਾ ॥ ਬਾਲ ਕੋ ਰੂਪ ਧਰਯੋ ਹਮਾਰੈ ਗ੍ਰਿਹਿ, ਤੋਹਿ ਸਭੀ ਜਗੁ ਨੇਤਿ ਬਤਾਵੈ ॥
 ਸ਼ੰਕਰ ਔਰ ਚਤੁਰਾਨਨ ਢੂੰਢਤ, ਔਰ ਤਪੀ ਬਹੁ ਧਯਾਨ ਲਗਾਵੈ ॥
 ਨਾਰਦ ਸਾਰਦ ਖੋਜ ਥਕੇ ਸਭਿ ਮਰਮ ਤੁਮਾਰੇ ਕੋਉ ਨਹੀ ਪਾਵੈ ॥
 ਸੋ ਤੁਮ ਬਾਲਕ ਰੂਪ ਬਨਾਇ, ਸੁ ਦੇਖਤ ਹੋਂ ਮਮ ਗੋਦ ਸੁਹਾਵੈ ॥੪੨॥

[ਗੁਰਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ, ਅਧਿਆਇ ੨]

ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਮਾਤਾ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਗਯਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਐਸੀ ਮੋਹ ਦੀ ਕਨਾਤ ਤਾਣ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਮਾਤਾ ਫਿਰ ਪੁੱਤਰ ਸਮਝ ਕੇ ਪਾਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਥੋਂ ਦਾਈ

ਤੋਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ ਤੇ ਫਿਰ ਸਪੇਰੇ ਨੂੰ ਲੋਭ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਹੰਕਾਰੀ ਤਪੱਸਵੀ ਨਾਰਦ ਦੇ ਸਰਾਪ ਕਰਕੇ ਜੋ ਸੱਪ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਉਧਾਰ ਕੀਤਾ, ਫਿਰ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜੋ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਰਸੋਈਆ ਸੀ, ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਇਆ ਦੇਣਾ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦਾ ਪਿਛਲਾ ਚਾਰਾ ਕੀਤਾ। ਦਹੀਂ ਵਿੱਚ ਸੰਖੀਆ ਮਲਾ ਕੇ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਦੇਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਹਰਕਤ ਚੀਕ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦਹੀਂ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਖਵਾ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਜ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਦੁਸ਼ਟ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸੁਲ ਹੋ ਕੇ ਮਰਿਆ, ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰੇ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ, ਇਉਂ ਦਾਈ, ਸਪੇਰਾ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਔਰ ਸੀਤਲਾ ਵਰਗੀਆਂ ਭਿਆਨਕ ਬਿਮਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਲਕ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਈ। ਅਨੇਕਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸੇ ਤੁਕ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਸੁਖ ਅਨਦ ਕਰੇਇ ॥ ਬਾਲਕ ਰਾਖਿ ਲੀਏ ਗੁਰਦੇਵਿ ॥

[ਗੌਡ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੬੬]

੨. ਰੋਗ ਮਿਟਾਏ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਿ ॥ ਬਾਲਕ ਰਾਖੇ ਅਪਨੇ ਕਰ ਥਾਪਿ ॥

[ਬਸੰਤ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੧੮੪]

ਦੂਜਾ ਅਰਥ—ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਬਾਲਕ ਦੀ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿਕ ਦੁਸ਼ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਗੁਰਦੇਵ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਆਪ ਰਖਿਅਨੁ=ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਆਨਦ ਭਏ ਪੂਰਨ ਭਈ ਸੇਵ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਹੁਣ ਸੁਖ ਸਾਂਤੀ ਸਹਜ=ਸੁਤੇ ਸਿਧ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੋ ਗਈ, ਅਥਵਾ :—ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸਹਜ=ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਆਨਦ=ਅਨੰਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤਨ ਕਰਕੇ ਸੁਖ ਤੇ ਮਨ ਕਰਕੇ ਸਾਂਤੀ ਸਹਜ ਆਨਦ=ਆਤਮਿਕ ਅਨੰਦ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੈਵੀ ਗੁਣ ਭਏ=ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵ=ਸੇਵਾ ਪੂਰਨ ਸੰਪੂਰਨ ਭਏ=ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਯਥਾ—ਸਾਂਤਿ ਸਹਜ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਪੂਰਨ ਭਈ ਆਸ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

ਭਗਤ ਜਨਾ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਭਿ ਆਪਿ ॥

ਸੋ ਆਪਣੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਜਨਾ=ਦਾਸਾਂ ਕੀ=ਦੀ ਬੇਨਤੀ=ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪ੍ਰਭਿ=ਮਾਲਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਸੁਣੀ=ਸੁਣਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ ਜਾ ਕਾ ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ॥੧॥

ਜਿਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵਡ=ਵੱਡਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਰੋਗ=ਦੁਖ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਦਾ ਸੀਤਲਾ ਆਦਿ ਦਾ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ=ਜੀਅ ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਥਵਾ :—ਜਗਿਆਸੂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਉਮੈਂ ਰੂਪੀ ਰੋਗ ਮਿਟਾਇ=ਮੇਟ ਕੇ ਜੀਵਾਲਿਅਨੁ=ਅਮਰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਜਿਉਂਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਰੋਗੁ ਮਿਟਾਇਆ ਆਪਿ ਪ੍ਰਭਿ ਉਪਜਿਆ ਸੁਖ ਸਾਂਤਿ ॥

ਵਡ ਪਰਤਾਪੁ ਅਚਰਜ ਰੂਪੁ ਹਰਿ ਕੀਨੀ ਦਾਤਿ ॥

[ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧੯]

ਦੋਖ ਹਮਾਰੇ ਬਖਸਿਅਨੁ ਅਪਣੀ ਕਲ ਧਾਰੀ ॥

ਆਪਣੀ ਕਲ=ਸ਼ਕਤੀ, ਵਾ—ਕਲ=ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਧਾਰੀ=ਧਾਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਦੋਖ=ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਦੋਖ ਬਖਸਿਅਨੁ=ਬਖਸ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ ਨਾਨਕ ਬਲਿਹਾਰੀ ॥੨॥੧੬॥੮੦॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਥਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਭਾਵ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਬਾਂਛਤ=ਇੱਛਾ ਵਾਲਾ ਪੁੱਤਰ ਰੂਪ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹ ਫਲ ਦਿੱਤਾ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਬਲਿਹਾਰ ਕਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਦੂਸਰਾ ਭਾਵ ਜਗਿਆਸੂ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਮਨ ਬਾਂਛਤ=ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਨ ਭਾਉਂਦਾ ਗਿਆਨ ਰੂਪੀ ਫਲ ਦਿਤਿਅਨੁ=ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ=ਕਰਬਾਨ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਰੂਪ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਭਨੇ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੨੯]

੨. ਮਨ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਦੇਤ ਹੈ ਸੁਆਮੀ ਜੀਅ ਕੀ ਬਿਰਥਾ ਸਾਰੇ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੦]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥

ਮੁਖਵਾਕ ਨੰਬਰ ੧੭੮

[ਆਦਿ ਅੰਗ ੮੨੧]

**ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ ॥ ਜਾ ਸਿਉ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ ਤੁਮੁ
ਲਾਗੇ ਓਹ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥ ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਛੋਡਿ ਖਿਨੈ ਮਹਿ
ਜਾਵਤ ਹੇ ॥ ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਪ੍ਰੇਰਿਓ ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਖਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥ ਤ੍ਰਿਣ ਕੋ ਮੰਦਰੁ
ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿਓ ਪਾਵਰੁ ਤਲੈ ਜਰਾਵਤ ਹੇ ॥ ਐਸੇ ਗੜ ਮਹਿ ਐਠਿ ਹਠੀਲੋ ਫੂਲਿ ਫੂਲਿ ਕਿਆ
ਪਾਵਤ ਹੇ ॥੨॥ ਪੰਚ ਦੂਤ ਮੂਡ ਪਰਿ ਠਾਢੇ ਕੇਸ ਗਹੇ ਫੇਰਾਵਤ ਹੇ ॥ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਆਵਹਿ ਅੰਧ
ਅਗਿਆਨੀ ਸੋਇ ਰਹਿਓ ਮਦ ਮਾਵਤ ਹੇ ॥੩॥ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿ ਚੋਗ ਬਿਸਥਾਰੀ ਪੰਖੀ ਜਿਉ ਫਾਹਾਵਤ
ਹੇ ॥ ਕਰੁ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਕਾਟਨ ਕਉ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਵਤ ਹੇ ॥੪॥੨॥੮੮॥**

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿੱਚ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਗੋਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਕਾਮਿ ਨ ਆਵਤ ਹੇ ॥

ਹੇ=ਹੇ ਭਾਈ ! ਹਰਿ=ਹਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨੁ=ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ, ਵਾ—ਸੰਬੰਧੀ ਆਦਿਕ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਭੀ ਦਰਗਹ ਵਿੱਚ ਕਾਮਿ=ਕੰਮ ਨ=ਨਹੀ ਆਵਤ=ਆਉਂਦਾ।

ਯਥਾ— ੧. ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਸਗਲ ਨਿਰਾਰਥ ਕਾਮ ॥ ਸੁਇਨਾ ਰੁਪਾ ਮਾਟੀ ਦਾਮ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੮੯]

੨. ਜਾਗੁ ਰੇ ਮਨ ਜਾਗਨਹਾਰੇ ॥

ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਅਵਰੁ ਨ ਆਵਸਿ ਕਾਮਾ ਝੂਠਾ ਮੋਹੁ ਮਿਥਿਆ ਪਸਾਰੇ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੩੮੭]

੩. ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਸਹਾਈ ਮਨ ਕਾ ॥

ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਭਾਈ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਹਿਤੁ ਲਾਗੇ ਸਭ ਫਨ ਕਾ ॥

[ਸਾਰੰਗ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੩]

ਜਾ ਸਿਉ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ ਤੁਮੁ ਲਾਗੇ ਓਹ ਮੋਹਨੀ ਮੋਹਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਜਾ=ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਸਿਉ=ਨਾਲ ਰਾਚਿ ਮਾਚਿ=ਤਦਾਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਇੱਕ-ਮਿਕ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਹ ਮੋਹਨੀ=ਮਾਇਆ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰਕੇ ਮੋਹਾਵਤ=ਠਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਜੀਵ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ ਰਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਸਭ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜਾ ਸਿਉ ਰਚਿ ਰਹੇ ਹਾਂ ॥ ਸਭ ਕਉ ਤਜਿ ਗਏ ਹਾਂ ॥

ਸੁਪਨਾ ਜਿਉ ਭਏ ਹਾਂ ॥

[ਆਸਾਵਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੪੧੧]

ਸੋ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਅ ਹੈ ਜਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਜੀਵ ਨਾਲ ਐਸਾ ਕੱਚਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ

ਜੀਵ ਦੇ ਜਿਉਂਦੇ-ਜਿਉਂਦੇ ਪਰਾਰਥ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪਦਾਰਥ ਜੀਵ ਕੋਲੋਂ ਨਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭੋਗਨਹਾਰ ਨਾਨ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰਕੇ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਫਿਰ ਪਦਾਰਥ ਸੁਖ ਬਹੁਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਦਰਗਾਹੀ ਸੱਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ, ਭਾਵੇਂ ਪਦਾਰਥ ਛੱਡ ਗਏ, ਭਾਵੇਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਨਹਾਰ ਛੱਡ ਗਏ, ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿਛੋੜਾ ਅਵੱਸ਼ ਹੈ। ਇਹ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀ ਮਾਇਆ ਦੀ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਅੱਬਲ ਦਰਜੇ ਦੀ ਠੱਗੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਰਾਮੁ ਬਿਸਾਰਿਓ ਹੈ ਅਭਿਮਾਨਿ ॥

ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਮਹਾ ਸੁੰਦਰੀ ਪੇਖਿ ਪੇਖਿ ਸਚੁ ਮਾਨਿ ॥

[ਕੇਦਾਰਾ ਬਾਣੀ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੧੨੪]

੨. ਕਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਹੇਤੁ ਗਬਾਰਾ ॥ ਦੁਬਿਧਾ ਲਾਗੇ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਾ ॥

[ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੪੧੬]

੩. ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ ॥

ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ ॥

[ਸੋਰਠਿ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੪੨]

੪. ਕਾਨਿਕ ਕਾਮਨੀ ਸਿਉ ਹੇਤੁ ਵਧਾਇਹਿ ਕੀ ਨਾਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਭਰਮਿ ਗਇਆ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੦੬]

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਛੋਡਿ ਖਿਨੈ ਮਹਿ ਜਾਵਤ ਹੇ ॥

ਕਨਿਕ=ਸੋਨਾ, ਕਾਮਿਨੀ=ਇਸਤਰੀ, ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ=ਸੁੰਦਰ ਸੇਜਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸਾਰਿਆਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਖਿਨ ਦੇ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਜੀਵ ਪ੍ਰਲੋਕ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ ਇੰਦ੍ਰੀ ਰਸ ਪ੍ਰੇਰਿਓ ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਖਾਵਤ ਹੇ ॥੧॥

ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਇੰਦ੍ਰੀ=ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਿਓ=ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ੇ ਰਸ=ਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਉਰਝਿ ਰਹਿਓ=ਉਲਝ, ਭਾਵ ਫਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਖੈ=ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠਗਉਰੀ=ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਖਾਵਤ ਹੇ=ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਠੱਗ ਲੋਕ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਆਦਿ ਖੁਆ ਕੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ, ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ੇ ਰੂਪ ਠੱਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮੋਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਠਗਉਰੀ=ਠੱਗੀ, ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਉਹ ਵਿਉਂਤ ਜੋ ਦੂਸਰੇ ਦੀ ਅਕਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ।

(੧) ਠਗਉਰੀ=ਸੰਗਯਾ—ਠਗਮੂਰੀ, ਠਗਬੂਟੀ—ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਠੱਗ, ਧਨ ਲੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਿ

ਯਥਾ— ਭੂਲੋਂ ਰੇ ਠਗਮੂਰੀ ਖਾਇ ॥

[ਸਾਰੰਗ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੨]

ਸੋ, ਜਿਸ ਜਿਸ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਖਾਧੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਗਦਿਆਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅਗਨੀ ਨਹੀਂ ਬੁਝਦੀ, ਭਾਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਗ ਕੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਯਥਾ— ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਖਾਈ ॥

ਤਾ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕਬਹੂੰ ਨ ਜਾਈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੯੯]

ਮਨਮੁਖ ਪੁਰਸ਼ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂਦੀ ਵਾਰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੱਕੇ ਮੰਦਰ ਭੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਬਿਖੈ ਠਗਉਰੀ ਖਾਇ ਭੁਲਾਨਾ ਮਾਇਆ ਮੰਦਰੁ ਤਿਆਗਿ ਗਇਆ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੯੦੦]

ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਠੱਗਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਉਸ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਪ੍ਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਯਥਾ— ਬਿਖੁ ਠਗਉਰੀ ਖਾਇ ਮੁਠੈ ਚਿਤਿ ਨ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ॥

[ਸਾਰੰਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੧੨੨੯]

ਠਗਉਰੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀਚਾਰ—ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਵਿੱਚ ਠੱਗਾਂ ਦੀ ਗੁਪਤ ਜਥੇਬੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਸ਼ਾਹੀ ਰਾਹਾਂ ਤੋਂ ਦੋ-ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਿੰਨ ਕੋਹ ਦੂਰ ਵੇਸ ਭਟਾ ਕੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਸੁਦਾਗਰ ਦਾ ਮਾਲ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੰਘਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੂਹ ਕੱਢ ਕੇ, ਭਾਵ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋ ਪੈਂਦੇ, ਸਾਂਝ ਪਾ ਕੇ ਕੁਝ ਰਸਤਾ ਗੱਲਾਂ ਬਾਤਾਂ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠਿਆਂ ਤਹਿ ਕਰਦੇ। ਫਿਰ ਮੌਕਾ ਪਾ ਕੇ ਮਾਲ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਰਖਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੂਟੀ ਸੁੰਘਾ ਕੇ ਯਾ ਦਵਾਈ (ਠਗਉਰੀ) ਪਿਲਾ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਲੁੱਟ ਲੈਂਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਬੇਹੋਸ਼ ਪਿਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੱਬ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਸ਼ਕ ਹੀ ਨ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ।

(੨) ਠਗਉਰੀ=ਠਗਮੂਰੀ, ਭਾਵ ਠੱਗ ਬੂਟੀ ਦੇ ਸਮਾਨ ਪ੍ਰੇਮ, ਸ਼ਰਧਾ ਇਤਿਆਦਿਕ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚਰਾਉਣ ਰੂਪ ਸਾਧਨ ਨੂੰ ਭੀ ਠਗਉਰੀ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਭੀ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪੀ ਠਗ ਬੂਟੀ ਪਾ ਕੇ ਗੋਬਿੰਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਮੈਂ ਜਗਿਆਸੂ ਰੂਪ ਔਰਤ ਨੇ ਮੋਹ ਲਿਆ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਪ੍ਰੇਮ ਠਗਉਰੀ ਪਾਇ ਗੀਝਾਇ ਗੋਬਿੰਦ ਮਨੁ ਮੋਹਿਆ ਜੀਉ ॥

[ਸਿਰੀਰਾਗ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੮੧]

੨. ਮਾਨੁ ਤਿਆਗਿ ਕਰਿ ਭਗਤਿ ਠਗਉਰੀ ਮੋਹਹ ਸਾਧੁ ਮੰਤੈ ॥

[ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੨੪੯]

ਤ੍ਰਿਣ ਕੋ ਮੰਦਰੁ ਸਾਜਿ ਸਵਾਰਿਓ ਪਾਵਕੁ ਤਲੈ ਜਰਾਵਤ ਹੇ ॥

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਪੰਕਤੀ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਤ੍ਰਿਣ ਕੋ=ਕੱਖਾਂ ਦਾ ਮੰਦਰੁ=ਘਰ ਸਾਜਿ=ਰਚ ਕੇ ਸਵਾਰਿਓ=ਸਵਾਰਿਆ, ਭਾਵ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਮਕਾਨ ਦੇ ਤਲੈ=ਹੇਠਾਂ ਪਾਵਕੁ=ਅੱਗ ਬਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੂਰਖ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਾਟ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਸੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਰੂਪੀ ਕੱਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਕੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਮੰਦਰ ਸਾਜ ਕੇ ਸਵਾਰਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਨੇ ਇਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮਾਇਆ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਰੂਪ ਅੱਗ, ਵਾ—ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪ ਅੱਗ, ਵਾ—ਕ੍ਰੋਧ ਰੂਪ ਅੱਗ ਬਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲ ਇਸ ਨੇ ਸੜ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਇਹਨਾਂ ਅਗਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਇੰਦਰੇ ਵਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।

ਯਥਾ— ਅਨੇਕ ਜਤਨ ਕਰੇ ਇੰਦ੍ਰੀ ਵਸਿ ਨ ਹੋਈ ॥

ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਜਲੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੬੨]

ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ, ਕਾਮ ਤੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦੀ ਅਗਨੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਲਈ ਸੜਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਤਿਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਯਥਾ— ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਅਤਿ ਜਰੈ ॥ ਸਾਧ ਸੰਗਤਿ ਕਬਹੂ ਨਹੀ ਕਰੈ ॥

[ਸਾਰੰਗ ਬਾਣੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਅੰਗ ੧੨੫੨]

ਸਤਿਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹਨਾਂ ਅਗਨੀਆਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

ਐਸੇ ਗੜ ਮਹਿ ਐਠਿ ਹਠੀਲੋ ਫੂਲਿ ਫੂਲਿ ਕਿਆ ਪਾਵਤ ਹੇ ॥੨॥

ਹੇ ਹਠੀਲੋ=ਹਠੀਏ ਪੁਰਸ਼ਾ, ਭਾਵ ਜਿੱਦੀ ਪੁਰਸ਼ਾ ਐਸੇ=ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਗੜ=ਕਿਲੇ ਵਿੱਚ ਐਠਿ=ਆਕੜ ਦੇ ਫੂਲਿ=ਫੂਲ ਹਠੀਲੋ=ਹਠ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਫੂਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਥਵਾ :—ਫੂਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਾ ਕੇ ਫੂਲਿ=ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀ ਪਾਵੇਂਗਾ ? ਭਾਵ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਵੀਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੋਰ ਭੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਇਆ ਰੂਪੀ ਕਿਲ੍ਹਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਵੈਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਕੇ ਖੱਜਲ-ਖਵਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਰਚਾਇਆ ਹਰਿ ਸਚੈ ਆਪੇ ॥

ਇਕਿ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਇਅਨੁ ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਵਿਆਪੇ ॥

[ਵਾਰ ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੭੮੯]

੨. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਗੜੈ ਮਹਿ ਰਾਜਾ ॥ ਨੇਬ ਖਵਾਸ ਭਲਾ ਦਰਵਾਜਾ ॥

ਮਿਥਿਆ ਲੋਭੁ ਨਾਹੀ ਘਰਿ ਵਾਸਾ ਲਬਿ ਪਾਪਿ ਪਛੁਤਾਇਦਾ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੩੭]

੩. ਕਾਇਆ ਕੋਟੁ ਹੈ ਆਕਾਰਾ ॥ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਪਸਰਿਆ ਪਾਸਾਰਾ ॥

ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਭਸਮੈ ਕੀ ਢੇਰੀ ਖੇਹੁ ਖੇਹੁ ਰਲਾਇਦਾ ॥ [ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੫੯]

ਪੰਚ ਦੂਤ ਮੂਡ ਪਰਿ ਠਾਢੇ ਕੇਸ ਗਹੇ ਫੇਰਾਵਤ ਹੇ ॥

ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਇਹ ਪੰਚ ਦੂਤ ਤੇਰੇ ਮੂਡ=ਸਿਰ ਪਰਿ=ਉੱਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ, ਵਾ—ਸੰਕਲਪਾਂ-ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪੀ ਕੇਸਾਂ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਫੇਰਾਵਤ=ਫਿਰਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵ ਸੰਕਲਪਾਂ-ਵਿਕਲਪਾਂ ਰੂਪ ਚੱਕ੍ਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਮਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਾਸਨਾ ਵਿੱਚ ਰਚਿਆ ਹੋਇਆ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਦੂਤਾਂ ਦੇ ਵਸ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਰ ਇਹ ਪੰਜੇ ਅਸਾਧ ਭਾਵ ਨਾ ਸਾਧਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ੧. ਮਨਿ ਬਾਸਨਾ ਰਚਿ ਬਿਖੈ ਬਿਆਧਿ ॥ ਪੰਚ ਦੂਤ ਸੰਗਿ ਮਹਾ ਅਸਾਧ ॥

[ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੬੭੫]

੨. ਪੰਚ ਦੂਤ ਕਾਇਆ ਸੰਘਾਰਹਿ ॥ ਮਰਿ ਮਰਿ ਜੰਮਹਿ ਸਬਦੁ ਨ ਵੀਚਾਰਹਿ ॥

ਅੰਤਰਿ ਮਾਇਆ ਮੋਹੁ ਗੁਬਾਰਾ ਜਿਉ ਸੁਪਨੈ ਸੁਧਿ ਨ ਹੋਈ ਹੇ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੩, ਅੰਗ ੧੦੮੫]

ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਨ ਆਵਹਿ ਅੰਧ ਅਗਿਆਨੀ ਸੋਇ ਰਹਿਓ ਮਦ ਮਾਵਤ ਹੇ ॥੩॥

ਅੰਧ=ਵੈਰਾਗ, ਬਿਬੇਕ ਨੇ ਨੇੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀਣ ਤੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਗਿਆਨੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਦ੍ਰਿਸਟਿ=ਨਿਗ੍ਰਾ ਨ=ਨਹੀਂ ਆਵਹਿ=ਆਉਂਦੇ, ਭਾਵ ਇਸਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਅਥਵਾ :— ਇਸ ਅੰਧੇ ਅਗਿਆਨੀ ਨੂੰ ਕੁਛ ਭੀ ਨਿਗ੍ਰਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਦ=ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਜੀਵ ਸੋਇ=ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇੱਕ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੇ ਕੇ ਅੰਤ੍ਰੀਵ ਭਾਵ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿ ਚੋਗ ਬਿਸਥਾਰੀ ਪੰਛੀ ਜਿਉ ਫਾਹਾਵਤ ਹੇ ॥

ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ, ਫੰਧਾ ਪਾ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਾਲਾ ਫੰਧਕ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਚੋਗ ਬਿਸਥਾਰੀ=ਖਿਲਾਰ ਕੇ-ਖਿੰਡਾ ਕੇ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿ=ਜਾਲੀ ਨੂੰ ਪਸਾਰ ਕੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਇਆ ਰੂਪ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਰੂਪੀ ਚੋਗ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਮੋਹ ਰੂਪੀ ਜਾਲੁ ਪਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ੧. ਜਾਲੀ ਰੈਨਿ ਜਾਲੁ ਦਿਨੁ ਹੁਆ ਜੇਤੀ ਘੜੀ ਫਾਹੀ ਤੇਤੀ ॥

ਰਸਿ ਰਸਿ ਚੋਗ ਚੁਗਹਿ ਨਿਤ ਫਾਹਿ ਛੂਟਸਿ ਮੁਕੇ ਕਵਨ ਗੁਣੀ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੯੦]

੨. ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਫਾਹੀ ਫਾਸੈ ਕਉਆ ॥ ਫਿਰਿ ਪਛੁਤਾਨਾ ਅਬ ਕਿਆ ਹੁਆ ॥

ਫਾਥਾ ਚੋਗ ਚੁਗੈ ਨਹੀ ਬੁਝੈ ॥ ਸਤਗੁਰੁ ਮਿਲੈ ਤ ਆਖੀ ਸੁਝੈ ॥

[ਰਾਮਕਲੀ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੯੩੫]

੩. ਮਨਮੁਖ ਕੋ ਆਲਸੁ ਘਟੋ ਫਾਥੇ ਓਜਾੜੀ ॥

ਫਾਥਾ ਚੁਗੈ ਨਿਤ ਚੋਗੜੀ ਲਗਿ ਬੰਧੁ ਵਿਗਾੜੀ ॥

[ਮਾਰੂ ਮਹਲਾ ੧, ਅੰਗ ੧੦੧੧]

ਸਾਖੀ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦੀ—ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਪੱਸਵੀ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨਿਤਾਪ੍ਰਤਿ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪੰਛੀ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਕੇ ਰੋਂਦੇ ਕੁਰਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦਇਆ ਆ ਗਈ। ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਨਾਲੋਂ ਦਇਆ ਦਾ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਵਾਨ-ਨੀਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਛੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਪੰਛੀ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ, ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਉਂ ਦੁਖੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਤ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਧੰਧਾ ਤੋਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਛੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵੇ ? ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਅ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਪਾਅ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਹੋਵੇਗਾ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੋਗੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਫਸਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤਾ ਚੋਗਾ ਵੇਖ ਕੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਪੇਟ ਭਰਨ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਦੂਰ ਜਾਣਾ ਪਵੇ, ਚੋਗਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮਿਲੇ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਸਾਏਗਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਚੋਗਾ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਰੀ ਠੱਗੀ ਹੈ। ਇਸ ਧੋਖੇ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਰਮੰਤ੍ਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਬਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਫੰਧਕ ਆਏਗਾ, ਚੋਗ ਖਿੰਡਾਏਗਾ, ਜਾਲ 'ਚ ਫਸਾਏਗਾ, ਚੋਗਾ ਨਹੀਂ ਚੁਗਣਾ, ਜਾਲ 'ਚ ਨਾ ਫਸਣਾ। ਪੰਛੀ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਇਹ ਪੰਗਤੀਆਂ ਰਟਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅੱਜ ਕੋਈ ਭੀ ਪੰਛੀ ਨਹੀਂ ਫਸ ਰਿਹਾ ਅਰੁ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਹ ਭੀ ਪਤਾ ਚੱਲ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਟੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸੰਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਮੈਂ ਸੰਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਵਿਗਾੜਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਸ ਸੰਤ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਸਬਰ ਧਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਰਟਨ ਲਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਭੁੱਲ ਕੇ ਚੋਗਾ ਚੁਗਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਚੋਗੇ ਦਾ ਲਾਲਚ ਕੀਤਾ, ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਗਏ। ਤਾਂ ਫੰਧਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਲਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕੁਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਹਰੇ ਦੀ ਲੰਘਿਆ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਫੰਧਕ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਰਾ ਰੁਕੀਂ, ਮੈਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਪੰਛੀ

ਇਕਸੁਰ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ, ਫੰਧਕ ਆਏਗਾ, ਚੋਗ ਖਿੰਡਾਏਗਾ, ਜਾਲ 'ਚ ਫਸਾਏਗਾ, ਚੋਗਾ ਨਹੀਂ ਚੁਗਣਾ। ਫੰਧੇ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਫਸਣਾ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਹੱਸੇ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੂਰਖੋ! ਜਦੋਂ ਚੋਗੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਫੰਧੇ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹੋ, ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਫਸੋਗੇ? ਬੱਸ ਹੁਣ ਤਾਂ ਮਰਨਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬਚਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਕਾਹਨੂੰ ਫਸਦੇ।

ਯਥਾ— ਰੂਪ ਕਿ ਲੋਭ ਪਤੰਗ ਦਹੇ ਅਰੁ ਚੋਗ ਕਿ ਲੋਭ ਬਿਹੰਗ ਫਹਾਏ ॥

[ਭਾਵਰ ਸਾਂਮ੍ਰਿਤ, ਸੂਯਾ ੩੮]

ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ—ਸੰਸਾਰ ਇੱਕ ਜੰਗਲ ਹੈ, ਇਸੇ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ, ਮਾਇਆ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਪਦਾਰਥ ਰੂਪ ਚੋਗਾ ਹੈ, ਮੋਹ ਰੂਪ ਜਾਲ ਹੈ, ਜੀਵ ਰੂਪ ਪੰਛੀ ਹਨ, ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚ ਕਰਕੇ ਜੀਵ ਰੂਪੀ ਪੰਛੀ ਮੋਹ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿੱਚ ਫਸ ਰਹੇ ਹਨ।

ਯਥਾ— ਜਿਉ ਪੰਖੀ ਕਪੋਤਿ ਆਪੁ ਬੰਨ੍ਹਾਇਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੁੜੀਏ ਤਿਉ ਮਨਮੁਖ ਸਭਿ ਬਸਿ ਕਾਲੇ ਰਾਮ ॥

[ਬਿਹਾਰਝਾ ਮਹਲਾ ੪, ਅੰਗ ੫੩੮]

ਸੋ ਜੇ ਕੋਈ ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਬਚਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਰੂਪ ਚੋਗੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਜੀਵ ਗੁਰੂ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਯਥਾ— ਜੇ ਕੋ ਬਚਨੁ ਕਮਾਵੈ ਸੰਤਨ ਕਾ ਸੋ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਤਰੀਐ ॥ [ਸੂਰੀ ਮਹਲਾ ੫, ਅੰਗ ੭੪੭]

ਪਰ ਇਸ ਜੀਵ ਨੇ ਗੁਰੂ, ਪੀਰਾਂ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਤਾਂ ਰੱਟਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਿਸ ਲਈ ਜੰਮਣ-ਮਰਣ ਰੂਪ ਫੰਧੇ ਵਿੱਚ ਫਸਦੇ ਹਨ।

**ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਬੰਧਨ ਕਾਟਨ ਕਉ
ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਪੁਰਖੁ ਧਿਆਵਤ ਹੇ ॥੪॥੨॥੮੮॥**

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਇਆ ਦੇ ਬੰਧਨ=ਬੰਧਨਾਂ ਦੇ ਕਾਟਨ=ਕੱਟਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਦਾਸ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਧਿਆਵਤ=ਧਿਆਉਂਦਾ ਹੇ=ਹਾਂ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ॥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ॥